

Сиротенко В.

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії і практики початкової освіти Донбаського державного педагогічного університету

Бурлака Р.

– учитель-методист Краматорської загальноосвітньої школи № 12

УДК 821.161.2-1.09:355.01(477.6)

ВІЙНА В ДОНБАСІ В ПОЕТИЧНОМУ ОСМИСЛЕННІ ГАЛИНИ ОНАЦЬКОЇ

Стаття присвячена розгляду трьох поетичних збірок краматорської письменниці Галини Онацької: «Незримий шлях моєї долі», «Попереду – життя», «Весна не може не прийти». Вірші спільної тематики «Війна в Донбасі» на підставі проблемно-конфліктних та образних особливостей об'єднані в п'ять груп. Перша – осуд Росії як агресора й вияв готовності захищати Україну; друга – осмислення причин війни в Донбасі та визначення тих сил, які зацікавлені в ній; третя – вияв зневаги до українських громадян, засліплених ідеєю «руського мира»; четверта – визначення ставлення українського суспільства до ветеранів Великої Вітчизняної війни; п'ята – фольклорна образність як вияв основ народно-духовного світовідчуття.

Ключові слова: війна в Донбасі, російська агресія, український патріотизм, «рашизм», депутатська скнарість, духовний оберіг, асонанс, алітерація, тавтологія.

Сиротенко В.

– кандидат филологических наук, доцент кафедры теории и практики начального образования Донбасского государственного педагогического университета

Бурлака Р.

– учитель-методист Краматорской общеобразовательной школы № 12

ВОЙНА В ДОНБАССЕ В ПОЭТИЧЕСКОМ ОСМЫСЛЕНИИ ГАЛИНЫ ОНАЦКОЙ

Статья посвящена рассмотрению трех поэтических сборников краматорской писательницы Галины Онацкой: «Невидимый путь моей судьбы», «Вперед – жизнь», «Весна не может не прийти». Стихи общей тематики «Война в Донбассе» на основании проблемно-конфликтных и образных особенностей объединены в пять групп. Первая – осуждение России как агрессора и проявление готовности защищать Украину; вторая – осмысление причин войны в Донбассе и определение сил, заинтересованных в ней; третья – выражение презрения к украинским гражданам, ослепленным идеей «руського мира»; четвертая – определение отношения украинского общества к ветеранам Великой Отечественной войны; пятая – фольклорная образность как проявление основ народно-духовного мироощущения.

Ключевые слова: война в Донбассе, российская агрессия, украинский патриотизм, «рашизм», депутатское крохоборство, духовный оберег, ассонанс, аллитерация, тавтология.

Syrotenko V.

– *Candidate of Science (Linguistics), Associate Professor, Department of Theory and Practice of Primary Education, Donbas State Teachers' Training University*

Burlaka R.

– *Teacher, teaching methods specialist, Comprehensive School 12, Kramatorsk*

WAR IN DONBAS IN POETIC COMPREHENSION OF HALYNA ONATS'KA

The article is dedicated to consideration of three poetic collections of Kramatorsk authoress Halyna Onats'ka: "Invisible path of my fate", "Ahead is the whole life", and "Spring cannot but come". Verses on the general subjects "War in Donbas" are divided into five groups on the basis of problem, conflict and expressive features. The first group is viewing Russia as an aggressor and display of the willingness to protect Ukraine, the second group is a understanding of reasons on war in Donbas and determinations of the forces, that are interested in this war, the third group is a display of disrespect to the Ukrainian citizens blinded by the idea of the "Russian World", the fourth one is defining the relation of Ukrainian society to the veterans of Great Patriotic war, the fifth group is folklore vividness as a display of the basic folk spiritual world outlook.

Key words: *war in Donbas, Russian aggression, Ukrainian patriotism, "Russism", deputies' niggardliness, the spiritual token, assonance, alliteration, tautology.*

Постановка проблеми. Є дуже давнє твердження, що в час, коли гримлять гармати, музи мовчать. Але у випадку з Галиною Онацькою все відбувається до навпаки, оскільки протягом 2016 – початку 2017 року вийшли три збірки її поезій: «Незримий шлях моєї долі», «Попереду – життя», «Весна не може не прийти», і більшість віршів у них датована літом 2014 – кінцем 2016 років. Тож виникає закономірне питання, а що послужило поштовхом до їхнього народження, що викликало внутрішню душевну потребу написати той чи інший поетичний рядок, чому з-під пера жінки з'явилося так багато творів громадянської лірики, просякнутих гордістю, любов'ю, тривогою, болем за Україну і незборимою вірою в її остаточну перемогу.

Безумовно, не лише Г. Онацька переймається тим, що зараз відбувається в Україні, зокрема в Донбасі, і саме висвітленню теми героїчне і трагічне в історії сучасного Донбасу була присвячена й одна з наших попередніх розвідок [8]. І кожного разу можна констатувати, що новий твір – то новий погляд на донбаські події, це закарбований у пам'яті факт, який знаходить у художньому творі своє митецьке осмислення. Не випадково Олесь Гончар, згадуючи свої поетичні спроби часів Другої світової війни, називав їх «конспектами почуттів». Тож треба бути вдячними нашій сучасниці,

що вона не тільки від свого імені, а мільйонів українських патріотів сказала такі сокровенні й актуальні на сьогодні слова:

Ми народились, щоб здобуть свободу,
Щоб жити в гідності у рідному краю («Ми нескорені») [6, с. 7].

Таким чином, виникає закономірне зацікавлення творчим здобутком поетеси, яку без перебільшення можна назвати «рупором нашого часу», чие художнє слово спрямоване на осмислення складних подій, свідками й учасниками яких на сьогодні є кожен із нас.

Аналіз останніх досліджень. Якихось літературознавчо-критичних матеріалів про Г. Онацьку практично немає. Тож звернімося до свідчень, наданих самою письменницею авторам даної розвідки.

Народилася Галина Перельот (її дівоче прізвище) 19 вересня 1966 року в селі Велика Любаша на Рівненщині. Від бабусі передалася любов до української народної творчості, а перший вірш написала в четвертому класі на уроці російської мови, змальовуючи красу берізок біля рідної хати. Після школи вступила на філологічний факультет Рівненського педагогічного інституту, але здобуття вищої освіти завершувала у Слов'янському педагогічному інституті на педагогічному факультеті, оскільки переїхала до Краматорська, звідки родом її чоловік Вадим.

Про активний початок писання віршів сама Галина розповідає так: «Коли почався Майдан, я захворіла, але слідувала за кожним моментом по телевізору в новинах. Мене дуже вразив дух людей, сила і віра в перемогу. А трагічні події сприймала з болем і гіркотою. Плакала разом з іншими і співчувала. Вірші самі склалися і виливалися на папір.

Потім почалася війна. Було тривожно і боляче за все те, що робили і роблять з нашою Батьківщиною вороги. І я не могла мовчати. Просто не мала права. Хоч чимось, та я мала допомагати своїй країні, людям, які й так уже стільки пережили. І слово – це теж зброя, це теж засіб боротьби. Тому в мене так багато віршів про війну. Писала, аби хоч якось допомогти і підтримати дух українців. Публікувала вірші на сторінках Всесвітньої мережі. У квітні 2016 вийшла перша книга «Незримий шлях моєї долі». А в вересні побачила світ нова збірка «Попереду – життя». На початку 2017 року вийшла ще одна моя збірка «Весна не може не прийти» <...> Кажуть, що в книзі – душа автора. Частина душі, так точно. Думки, переживання, мрії» [4]. Як бачимо, все природно й закономірно, адже у грудях Г. Онацької б'ється серце патріотки, тож ці почуття, настрої, переживання не могли не вилитися на папері.

Стосовно ж критичних оцінок зробленого письменницею, то

можемо назвати два передніх слова до другої (О. Бригас «Я – українка!») та третьої (І. Небеленчук «Прийде весна, прийде, Засипле білим цвітом...») збірок. О. Бригас, наприклад, крім коротенької біографічної довідки, зосереджується передовсім на патріотичних поезіях Г. Онацької, наголошуючи при цьому, що ці твори варто прочитати: «Тоді, можливо, стануть зрозумілими істини, що кожен має виношувати в голові та серці – у нас одна Батьківщина. Нам немає чого ділити, бо ми вже і так у неоплатному боргу перед тими, що загинули в наш час, даючи жити іншим, адже «Попереду – життя!» і проживати його нам...» [1, с. 4].

Більше про Г. Онацьку як поетесу пише І. Небеленчук. Зважаючи на тематичну спрямованість творів, вона відводить їй місце поряд з О. Телігою, В. Симоненком та В. Стусом. Важливо й те, що рецензент звернула увагу не лише на тематичну спрямованість віршів, а й їхні художні особливості: «Галина Онацька вводить у збірку значну кількість образів, що у традиційно-фольклорному аспекті становлять душу України. Це такі, як: калина, вишня, верба, горобина, шипшина, чорнобривці, барвінок та інші» [3, с. 5]. Це зауваження нам видається особливо доречним, оскільки саме органічне поєднання фольклорної образності й символіки з індивідуальним авторським осмисленням становить прикметну рису поетичної манери авторки.

Мета запропонованої статті. Виокремити з вище названих поетичних збірок Г. Онацької вірші з тематичним колом «Війна в Донбасі» й подати їхній змістово-художній аналіз, оскільки подібний підхід практично відсутній в існуючих оглядових статтях. Це дозволить розширити уявлення стосовно того, в якому ракурсі сучасні українські письменники сприймають й осмислюють одну з найважливіших державно-національних, соціально-громадських, етично-духовних проблем, що постала перед сучасним українським суспільством, більш рельєфно представити спектр її митецького бачення, означити вагомість поетичного доробку молодій письменниці серед творів близької тематики.

Отже, **завдання** статті полягає у:

- визначенні сутності проблемно-конфліктних ситуацій, до яких найчастіше звертається поетеса;
- з'ясуванні оціночно-пафосного насаження творів, що відбивають громадянську позицію письменниці;
- виявленні особливостей образно-виражальних підходів, до яких переважно звертається авторка у своїх віршах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одразу зауважимо, що ідейно-тематична палітра віршів, об'єднаних рубрикою «Війна в Донбасі», доволі строката, тож ми виокремимо

лише ті, в яких, на нашу думку, Г. Онацька порушує особливо гострі й дискусійні питання. Отже, з певною долею умовності, виділимо такі:

– сприйняття сучасної Росії як агресора стосовно України, а відтак вияв готовність захищати Батьківщину до остаточної перемоги («Іде війна», «Загроза», «Чому пізнати москаля», «Хоча б на мить», «Я солдат», «Забракло слів, говорять кулемети»);

– намагання зрозуміти, чому війна в Донбасі стала можливою і які сили зацікавлені в її розпалюванні й продовженні («Чому?», «Театр абсурду»);

– ставлення до українських громадян, перейнятих ідеєю «руського мира» («Рашистам», «Тим, хто хоче в Росію», «Хробаки»);

– ставлення до учасників Великої Вітчизняної війни через призму війни в Донбасі («9 травня – День Пам'яті», «Ветерани»);

– фольклорна образність як вияв основ народно-духовного світовідчуття автора («Вітерець вербі шепоче», «Вишиваночка», «Докір»).

Не секрет: сьогоденне воєнне протистояння України та Росії з багатьох причин сприймається українським суспільством неоднозначно. На наше переконання, реалії відкинули ідеологічно-міфологічну радянську запону стосовно єдності й дружби двох слов'янських народів, примусивши кожного визначитися в даному протистоянні. І те, що ми знаходимо в поезіях Г. Онацької, неоднозначно засвідчує її патріотично-громадянську позицію. Безумовно: художній текст не місце для наукових дискусій й аргументацій (їх неупереджений і вдумливий читач знайде в наукових виданнях), тому не викликає жодних заперечень твердження:

Більш не зємо ми росіян братами,

Святеє слово не підходить їм,

Бо ті тепер зробилися катами,

Рашизмом хворі вже давно своїм («Загроза») [7, с. 13].

Після таких слів не можна не пригадати свідчень самої письменниці щодо її морально-психічного стану, який продукував творчий порив, підтвердженням чому слугує поезія «Я солдат». Не будемо вдаватися до поглибленого аналізу твору, але звернімо увагу лише на одну особливість – про себе жінка говорить у чоловічому роді. І це не випадковість, а закономірність, оскільки статева відмінність тут зовсім недоречна. Тож має рацію І. Небеленчук, порівнюючи Г. Онацьку з Оленою Телігою, якщо взяти до уваги поезію останньої «Мужчинам»:

Гойдайте ж кличний дзвін!

Крешіть вогонь із кремнів!

Ми ж, радістю життя вас напоївши вщерть, –
Без металевих слів і без зідхань даремних
По ваших же слідах підемо хоч на смерть! [9].

Відзначивши готовність самої Г. Онацької (як і її ліричних героїнь!) боротися за Україну до загиби, було б несправедливо оминати один нюанс, який явно відчувається у творі «Забракло слів, говорять кулемети» (збірка «Попереду – життя»). Загалом він просякнутий патріотично-трагічними настроями («Скільки коштує життя чужого брата?..»), однак їхню гармонію порушують риторичні питання-вставки «Знов торгуються очільники країни», «І десь торгуються у залах депутати», які примушують не лише пишати і співчувати, а й об'єктивно-спокійно оцінити дії можновладців незалежно від того, по чий бік кордону вони знаходяться.

Названий вірш слугує логічним переходом до іншої проблемно-конфліктної групи, де вже безпосередньо авторка торкається «потаємних пружин донбаської війни». З приводу висловлених нею думок можуть виникнути різні судження, але ми солідаризуємося зі сказаним поетесою. І якщо в поезії «Театр абсурду» звучить явний натяк на «кремлівського ляльководу»:

У люті кнопкою погрожує усім,
І світ застиг, щоб не прискорить крах.
Тепер в плацдарм перетворився Крим.
Неспокій, сум стоїть в людських очах [7, с. 33],

то вірш «Чому?» ставить багато риторичних запитань саме українцям: чому багато хто «поперся в депутати», чому «собі не можемо дати ради», чому «пророста бадилля зради». Занепокоєння авторки цілком зрозуміле, адже кожне «чому» – це не лише означення чергової суспільної та моральної виразки на тілі українського суспільства, а пряме звинувачення тих, хто в момент загрози для існування української державності посідає власне антипатріотичну позицію:

Як зрозуміти вас? Не сила!
Земля оновиться вже скоро,
Бандити щезнуть до ноги,
Але коли? Святкує ворог:
Самі собі, як вороги [6, с. 19].

З неменшою зневагою ставиться Г. Онацька й до тих громадян України, які колінкують перед Росією. У зв'язку з цим важливо констатувати не сам факт негачії, а визначити причину подібної реакції. Перш за все, це незнання національної історії, підміненої ідеологічною міфологією, яка може видаватися привабливою, в чому й полягає її небезпека. У зв'язку з цим згадується напис, залишений ДНРівцями у Краматорську: «Украина – это Русь!». Щодо цього

твердження немає жодних заперечень. Однак виникає інше питання: а чи є Росія Руссю. Свого часу на нього відповів академік М. Грушевський (стаття «Звичайна схема «руської» історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства», 1903), думки якого й до сьогодні шовіністичними істориками не беруться до уваги: «Володимиро-Московська держава не була ані спадкоємницею, ані наступницею Київської, вона виросла на своїм корені, і відносини до неї Київської можна б скорше прирівняти, напр., до відносин Римської держави до її галльських провінцій, а не преемства двох періодів в політичній і культурній житті Франції. Київське правительство пересадило в великоруські землі форми суспільно-політичного устрою, право, культуру, вироблені історичним життям Києва, але на сій підставі ще не можна включати Київської держави в історію великоруської народності. Етнографічна і історична близькість народності українсько-руської до великоруської не повинна служити причиною до їх перемішувань – вони жили своїм життям поза своїми історичними стичностями і стрічами» [2]. Отже, тим, хто ратує за «Новоросію», варто хоча б ще раз уважно прочитати рядки:

Русь Київська завжди була,
А не якась московська Раша,
А що найгірше: корінь зла –
Це упередженість є ваша («Рашистам») [6, с. 109].

Усвідомлюючи це, письменниця не лише осуджує, але й намагається підказати, утримати несвідомих від помилкового кроку, оскільки не до кінця виважений учинок загрожує обернутися утратою власної гідності й одвічним презирством і приниженням:

Чи ви забули, як вас ненавидить
Московське плем'я, як вас зневажає?
Я знаю, час прозріння прийде,
Коли б не пізно тільки... Час збігає («Тим, хто хоче в Росію») [6, с. 117].

Надзвичайно складним для сучасної України є питання ставлення до ветеранів Великої Вітчизняної війни. І, нам видається, Г. Онацька знаходить тут доволі виважену й неупереджену позицію. Віддаючи належне подвигам бійців минулої війни й не применшуючи їхніх звитяг, підкреслюючи необхідність пам'ятати все, зроблене й пережите ними («Ідуть фронтовики, Діди і прадіди – усі вони герої»: «9 травня – День Пам'яті», с. 55), поетеса наголошує на тому, що не можна жити лише минулим, тож і ветеранам варто зважати на реалії сьогодення, у чомусь бути самокритичними, що допоможе їм і в нових історично-ідеологічних умовах обрати правильну громадянську позицію й користуватися славою, яка їм належить

поправу:

Ми шануєм вас і поважаєм...

Подвиг славний, що і говорить.

Головне, що ми усім бажаєм –

Миру й розуму і цю війну спинить!!! («Ветеранам») [6, с. 18].

Коли читаєш поезії Г. Онацької, неодмінно виникає питання, а звідки оця внутрішня впевненість, що живить письменницю в її оптимістичних переконаннях. Безумовно, можна висувати різні припущення, але одне нам бачиться беззаперечним – авторка має міцне підґрунтя, яке спирається на народні ідеали віри, духовності, краси. Наприклад, уся образна система вірша «Вишиваночка» просякнута народною символікою, коли мати, вишиваючи сорочку, бажає перш за все щастя, здоров'я, благополуччя своїм дітям. Оздоблюючи сорочку, мати завжди шепоче молитву, і це тихе звертання до Бога майстерно передано тавтологічними, асонансійними та алітераційними виражальними засобами:

Вишивала вишиваночку,

Вишивала рано з раночку.

Шила ниточку до ниточки,

Щоб були щасливі діточки [6, с. 25].

Однак це не чергова етнографічна замальовка. На рівні українського язичницького світорозуміння, вишивка – це завжди оберіг, можливість захиститися від усього лихого, ворожого. У даній поезії мати молиться не лише за кращою долю для рідних сина й донечки, це турбота за всю Україну («Вишивала цвіт-каліноньку, Щоб любили Україноньку»). Отже, молитва матері виходить за межі родинного кола, на що асоціативно вказує час написання твору (травень 2015 року), коли саме на теренах Донбасу відстоювалася свобода й незалежність усієї Батьківщини:

Дай їм, Боже, щастя-доленьку,

Рідну землю й вільну воленьку [6, с. 25].

Відлуння війну звучить і в поезії «Докір». Та вражає вона не стільки змістом («провал стіни», «зарослий полином двір»), скільки надзвичайно вдало знайденими образами, за якими стоїть увесь звичний, мирний, родинний побут: самотній пес, що залишився на хатніх руїнах, і розбитий снарядом стіл. Саме завдяки їм трагічне обличчя війни набуває своєї чуттєвої зримості й реалії, тож ще гучніше лунає докір на адресу тих, хто її розпочав:

Ніхто до хати давно не йде.

Здаля гармата так зло гуде...

Знов нашорошив кінчики вух,

Той грім і тиша тривожать слух [5, с. 40].

Завершуючи наш огляд, можемо стверджувати, що сучасна

українська література збагатилася ще одним ім'ям, і хай воно ще недостатньо відоме широкому українському загалові, воно, ми впевнені, не загубиться, бо за ним стоїть Людина з палким серцем і власним художнім баченням світу. Тому окреслимо **перспективи подальших розвідок**:

- визначити мотиви, проблемно-пафосну насаженість віршів інших тематичних обширів усіх трьох поетичних збірок;
- поглибити аналіз виражальних засобів, які відбивають художні особливості творів Г. Онацької;
- на підставі змістово-виражальних ознак віршів виявити їхню стильову нішу в сучасній українській поезії.

Література

1. Бригас Ол. Я – українка! / Ол. Бригас // Онацька Г. М. Попереду – життя. – Хмельницький : Видавець ФО-П Стасюк Л. С., 2016. – С. 3–5.
2. Грушевський М. Звичайна схема «руської» історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/hrs/hrs02.htm>
3. Небеленчук І. «Прийде весна, прийде, Засипле білим цвітом...» / І. Небеленчук. // Онацька Г. М. Весна не може не прийти / Г. М. Онацька. – Хмельницький : Видавець ФО-П Стасюк Л. С., 2017. – С. 3–7.
4. Онацька Г. З особистого архіву автора.
5. Онацька Г. М. Весна не може не прийти / Г. М. Онацька. – Хмельницький : Видавець ФО-П Стасюк Л. С., 2017. – 116 с.
6. Онацька Г. М. Незримий шлях моєї долі / Г. Онацька. – Хмельницький : Видавець ФО-П Стасюк Л. С., 2016. – 184 с.
7. Онацька Г. М. Попереду – життя / Г. Онацька. – Хмельницький : Видавець ФО-П Стасюк Л. С., 2016. – 112 с.
8. Сиротенко В. П. Історії, які не повинні стати історією : роздуми з приводу книги «Донбас – арена війни» / В. Сиротенко, Р. Бурлака // Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології : збірник наукових праць / [за заг. ред. проф. В. А. Глуценка]. – Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2016. – Вип. 3. – С. 308–317.
9. Теліга О. Мужчинам. – Режим доступу : <http://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=368>